



Ouders voor inclusie

Verslag inclusienamiddag
20 oktober 2001

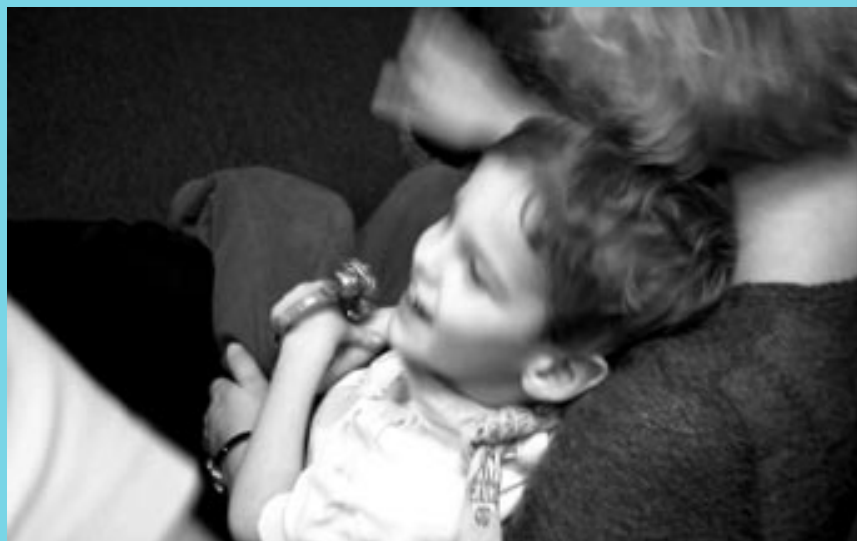
Ouders voor inclusie
Verslag inclusienamiddag – 20 oktober 2001

Samenstellers: Elisabeth De Schauwer
Hilde Herssens, Rita Stevens, Inge Van de Putte

Foto's: Isabel De Waele

Met dank aan:
Vormgeving: Els De Smedt en Geert Van Hijfte

Sponsors:
SKIL - Gent



INHOUD

Voorwoord	3
Persoonlijk Assistentie Budget	4
Klaspraktijk	14
Hoe vind ik een school?	22
Hulpmiddelen	32
Activiteiten van de kleine mensen	37
Reacties van de ouders	38
Nawoord	39

In samenwerking met:
Geert Van Hove en
Vakgroep Orthopedagogiek Universiteit Gent

Ouders voor inclusie

Verslag van de tweede bijeenkomst van ouders met
een kind met een handicap in het gewoon onderwijs

Met dank aan:

Tine Accou	Ingrid Hugelier
Tine Mestdagh	Koen Spruytte
Sophie Tessier	Anne Van der Gucht
Marijke Van Vlierberghe	Koen Wuyts

Wij vragen er niet om

Wij vragen er niet om
wij vinden het maar normaal
en sorry als we soms iets eisen.

Wij vragen er niet om
dat onze kinderen een handicap hebben
dat ze problemen hebben om te spreken,
slechtziend zijn of niet kunnen stappen.

Wij vragen er niet om
dat onze kinderen het niet altijd allemaal begrijpen
en zich moeilijk kunnen uiten.

Wij vragen er niet om
dat onze kinderen er anders uitzien
en niet passen in het ideaal van mijn kind, schoon kind.

Wij vinden het maar normaal
onze kinderen een plaats te geven in ons leven,
in ons gezin, onze familie en buurt.

Wij vinden het maar normaal
onze kinderen wat extra aandacht,
wat extra zorg te geven.
Wij vinden het maar normaal
hen te laten schoollopen in de eigen buurt,
samen met de broertjes en zusjes,
samen met andere kinderen, vriendjes uit de buurt.

En sorry hoor, als we soms eisen
dat onze kinderen niet zouden worden
ingedeeld in vakjes of types,
vastgepind op hun problemen of tekorten.

Sorry hoor, als we soms eisen
dat ze niet hoeven school te lopen
in aparte scholen, met aparte bussen,
losgehaakt van de gewone samenleving.

Sorry hoor, als we soms eisen,
dat onze kinderen recht hebben
op bijzonder onderwijs
binnen het gewoon onderwijs.

Patrick Vandelanotte

VOORWOORD



De keuze die wij maken om ons kind met een handicap te laten participeren in de maatschappij en concreet in die klaspraktijk binnen het gewoon onderwijs is nog steeds niet vanzelfsprekend.

Kiezen voor inclusie begint voor ons bij de wijze waarop naar de handicap van ons kind gekeken wordt; waarbij men hem/haar niet vastpint op zijn beperkingen, maar wil zoeken hoe de omgeving kan afgestemd worden op zijn behoeften en mogelijkheden.

De (h)erkenning, bemoediging en steun die de ouders hebben ervaren op de inclusiebrunch van 11 maart 2001, betekenden een stimulans om een vervolg te breien aan het inclusieverhaal.

De aanwezige ouders gaven reacties en suggesties voor de samenstelling van het programma van de tweede inclusiedag.

Deze bood naast de figuurlijke schouderklop ook kansen tot informatie en verdieping.

Met dit verslag willen we zo goed mogelijk de sfeer en de inhoud van de verschillende workshops weergeven.

De energie die we op deze tweede inclusiedag konden opdoen, geeft ons als ouders voelbare kracht om verder te gaan.

We hopen vast dat wij "ouders voor inclusie" een bijdrage mogen leveren in het komende maatschappelijk debat rond de toekomst van het onderwijs en de toekomst van onze kinderen.

PERSOONLIJK ASSISTENTIE BUDGET



Sprekers: Inge Van de Putte, Rita Stevens
Moderator: Christ'! Baert

Deze workshop was vooral bedoeld voor mensen die nog geen Persoonlijk Assistentie Budget (PAB) hebben.

Dit verslag wordt aangevuld met een aantal bedenkingen geformuleerd in een tweede workshop (moderator: Antoon De Schryver) rond PAB die eerder door personen bezocht werd die al over een PAB beschikken.

Voraf: PAB is geen voorwaarde om aan inclusief onderwijs te doen, maar het kan wel een ondersteuning, een hefboom zijn naar participatie en emancipatie! PAB is op dit moment voor een aantal gezinnen echter zowat de enige kans op een structurele oplossing.

1. Wat is PAB?

PAB is de afkorting voor Persoonlijk Assistentie Budget. Het is een budget dat door het Vlaams Fonds aan personen met een handicap of aan hun wettelijke vertegenwoordigers wordt toegekend. Ingeschreven zijn in het Vlaams Fonds is een voorwaarde om het PAB te kunnen ontvangen.

Het PAB kan een som bedragen die varieert tussen 7436,81 EUR (300.000 BEF) en 34.705,09 EUR (1.400.000 BEF). Deze som zal in driemaandelijke schijven op je bankrekening worden gestort. Alle, in het kader van het PAB, gemaakte kosten moeten worden bewezen. De bewijsstukken stuur je naar het Vlaams Fonds. Wanneer je vb. voor slechts 200.000 BEF hebt kunnen bewijzen en je kreeg 300.000, dan moet je het overschot terugstorten.

Het budget wordt in twee delen ingedeeld: «directe» en «indirecte» kosten.

De **directe kosten** bedragen 95% van het totaal ontvangen PAB en mogen worden uitgegeven aan alle kosten, direct verbonden aan het inschakelen van een persoonlijk assistent.

Concreet gaat het om o.a.: arbeidsloon plus sociale- en verzekeringsbijdragen die hieraan verbonden zijn en kosten van een sociaal secretariaat.

De **indirecte kosten** bedragen 5% van het budget en mogen worden uitgegeven aan kosten die niet als directe kosten kunnen gezien worden.

Concreet gaat het om o.a.: advertentiekosten om een geschikt iemand te zoeken, toegangsticket van de assistent, telefoonkosten, lidmaatschap van een budgethoudersvereniging.

2. Project PAB: hoe is PAB ontstaan?

Enkele jaren geleden startte de Vlaams Overheid met een proefproject, waarbij 15 volwassenen met een fysieke handicap een PAB ontvingen. Deze mensen evalueerden het project zeer gunstig. Vooral het zelf kunnen creëren van meer privacy, het zelf kunnen kiezen wie voor de zorg instaat en het emancipatorische effect werden als heel positief ervaren.

Daarop werd het project uitgebreid, zowel in aantal als naar doelgroep. Bij dit tweede experiment waren in het totaal 50 deelnemers betrokken: volwassenen en kinderen met een mentale, motorische of sensorische handicap.

Met het decreet rond de invoering van het PAB op 1 januari 2001, werd een wettelijk kader gecreëerd voor deze nieuwe zorgvorm.

3. Wat moet je doen om een PAB aan te vragen?

Allereerst moet je, om in aanmerking te komen voor deze zorgvorm, bij het Vlaams Fonds ingeschreven zijn.

Info:

Vlaams Fonds voor Sociale Integratie
van Personen met een Handicap
Sterrenkundelaan 30, 1210 Brussel
Tel.: 02/225 84 05
informatie@vlafo.be
<http://www.vlafo.be>

Je meldt schriftelijk je interesse bij je provinciale afdeling van het Vlaams Fonds. Zij sturen je de gestandaardiseerde aanvraagformulieren toe. Er worden enkele algemene gegevens gevraagd. Er wordt ook een korte motivatie voor je PAB aanvraag verwacht en een korte beschrijving van de voorbereidende stappen die je eventueel al ondernomen hebt om snel met het PAB te kunnen starten. Daarna zal je een 'inschaling' door een erkend multidisciplinair team moeten laten uitvoeren. Inschalen betekent: vertrekkend van de vastgestelde zorgbehoefte, het wekelijks urenpakket assistentie bepalen waarop je als persoon met een handicap recht hebt.

Het is ook belangrijk en noodzakelijk om in het dossier de nadruk te leggen op ondersteuning op alle terreinen van het leven nl. school, vrije tijd,... en dit alles in functie van de beoogde integratie van het kind.

Een goed dossier en een goed multidisciplinair team zijn heel belangrijk. Wanneer je niet tevreden bent over het multidisciplinair team dan heb je het recht om een ander team aan te spreken

Het Vlaams Fonds neemt nu de uiteindelijke beslissing waarop jij vol ongeduld zult zitten wachten.

Je "nieuwe leven" als budgethouder kan van start gaan de eerste werkdag van de maand volgend op deze waarin het Vlaams Fonds haar beslissing officieel kenbaar maakte.

Door het grote aantal aanvragen en het beperkt aantal budgetten moet je echter rekening houden met een wachtlijst van om en bij de 2000 aanvragen. Laat je echter daardoor niet ontmoedigen en dien vooral je aanvraag in! Dit kan een sterke signaalfunctie zijn naar de overheid toe.

4. Wat kan je doen met het PAB?

Het PAB wordt aangewend om assistentie te betalen.

De persoonlijke assistenten voeren alle taken uit die je, omwille van je handicap, niet of moeilijker zelf kunt verrichten. Dit kan zowel in een onderwijs- of thuissituatie, op het werk of in de vrije tijd zijn.

Wat mag je betalen met een PAB?

- ◆ Praktische hulp en inhoudelijke/organisatorische ondersteuning bij huishoudelijke taken, lichamelijke activiteiten en verplaatsingen.
- ◆ Praktische hulp of ondersteuning in de school- of werksituatie.
- ◆ Praktisch, inhoudelijke of organisatorische hulp bij dagactiviteiten.
- ◆ (Ortho)(ped)agogische begeleiding.
- ◆ Gespecialiseerde kinderopvang.



Wat mag je niet betalen met een PAB?

- ◆ De aanschaf van hulpmiddelen en de vergoeding voor doventolken
- ◆ Prestaties die het RIZIV normaal gezien financiert (behandelingen, onderzoeken en therapieën).
- ◆ Inhoudelijke studiebegeleiding die overlapt met het aanbod van het gewoon, buitengewoon of geïntegreerd onderwijs.
- ◆ Ondersteuning bij tewerkstelling die overlapt met het aanbod van arbeidstrajectbegeleiding.
- ◆ Budgetbegeleiding

Wat mag je niet combineren met een PAB?

Omdat de overheid niet tweemaal voor dezelfde dienst zou moeten betalen, zijn bepaalde zorgcombinaties uitgesloten.

Personen die een beroep willen doen op door de overheid erkende/gesubsidieerde voorzieningen met dezelfde doelstellingen als die van het PAB, kunnen geen assistentiebudget bekomen.

Voor minderjarigen is de combinatie van PAB niet mogelijk met:

- ◆ thuisbegeleiding
- ◆ een internaat
- ◆ een semi-internaat voor schoolgaanden
- ◆ een observatie -en behandelingscentrum
- ◆ een tehuis voor kortverblijf
- ◆ een dienst voor plaatsing in gezinnen
- ◆ een logeerfunctie

Combinatie kan wel met semi-internaat voor niet-schoolgaanden.

Voor meerderjarigen is de combinatie van PAB niet mogelijk met:

- ◆ thuisbegeleiding
- ◆ een tehuis voor werkenden
- ◆ een tehuis voor niet-werkenden
- ◆ een nursingtehuis
- ◆ een tehuis voor kortverblijf
- ◆ een dienst voor plaatsing in gezinnen
- ◆ een logeerfunctie
- ◆ zelfstandig wonen
- ◆ het begeleid wonen
- ◆ het beschermd wonen

Combinatie kan wel met een dagcentrum

Je redeneert gewoon als volgt om te kijken wat mag en niet mag:

Bestaat er een andere, door de overheid gesubsidieerde dienst die de gevraagde (praktische) hulp kan verlenen of zou moeten verlenen?

Is het antwoord ja -het is vb. een taak voor de GON-begeleiding- dan mag je de zorg niet inkopen met je PAB.

Is het antwoord neen -behoort de zorg dus niet tot de bevoegdheid van een andere dienst- zet de vraag dan maar op je verlanglijstje.

Met het PAB mag je dus alle, omwille van je handicap, noodzakelijke hulp inkopen die niet op een andere wijze vergoedbaar is.

Doe je een beroep op (gesubsidieerde) voorzieningen voor welzijn, tewerkstelling, beroepsopleiding of vrijetijdsbesteding, dan mag je wel nog aanvullend over een PAB beschikken. Het PAB mag dan wel enkel gebruikt worden om de hulp van de assistent te vergoeden, niet om de dienst te betalen.

5. Wie zijn de assistenten en wat doen ze?

Je kunt de assistent volledig vrij kiezen, er is geen bepaald diploma vereist. Jij weet immers best voor welke noden je op een assistent beroep wilt doen. Uiteraard is het ook heel belangrijk dat het klikt met de betrokken persoon.

“Ouders kunnen door de hulp van de assistent meer ouder zijn. Ouders durven weer meer wensen, dromen voor hun kind. Samen met de assistenten proberen we dromen te verwezenlijken en nachtmerries te voorkomen.”

Wat is de taak van een persoonlijk assistent?

De taken van de assistent zijn afhankelijk van de behoeften van de persoon met een handicap en zijn omgeving en kunnen dus heel verschillend ingevuld worden. De assistent kan een belangrijke rol spelen in het optimaliseren van de communicatie tussen de persoon met een handicap en zijn/haar omgeving.

Verder zien we dat persoonlijke assistenten ook ingeschakeld worden voor hulp bij verplaatsingen, begeleiding tijdens de vrije tijd, verzorging.

Maar hoe zoek je dan contact met die mensen?

Wanneer je niet voor een PWA-kantoor, uitzendbureau of niet-erkende voorziening kiest, kan je bv. krantenadvertenties plaatsen.

De kosten verbonden aan die publiciteit, vallen onder de noemer «indirecte kosten» en moeten dus binnen de 5% van je budget.



Eén of meerdere assistenten?

De meeste budgethouders kiezen voor meerdere assistenten.

Elke assistent kan dan die taken opnemen waarin hij of zij het meest bedreven is.

Bij vakantie of ziekte van één van hen heb je de garantie dat je assistentie verzekerd blijft.



Statuut van de assistent?

Als budgethouder engageer je een assistent die professionele assistentie ter beschikking stelt.

Je bent dus opdrachtgever, werkgever.

Als werkgever dien je:

- ♦ een arbeidsovereenkomst af te sluiten
- ♦ de arbeidsreglementering na te volgen
- ♦ aan te sluiten bij diverse instanties (RSZ, kinderbijslagfonds,...)

Hiervoor doe je het best een beroep op een sociaal secretariaat. De kosten van deze dienstverlening mogen betaald worden door het PAB (directe kosten)

Er bestaan verschillende contracten, afhankelijk van de aard van de taken van je assistent.

- ♦ een arbeiderscontract als je assistent vooral handenarbeid verricht. (bvb. vervoer, je in en uit het bed helpen...)
- ♦ een bediendecontract als je assistent vooral "hoofdarbeid" verricht. (bvb. hulp bij je administratie, communicatie-ondersteuning,...)
- ♦ een dienstbodecontract als je assistent vooral tewerkgesteld is in het huishouden.

6. Een concreet voorbeeld van hoe met PAB gewerkt werd

Toen Sofie geboren werd, viel een droom aan scherven: het kind dat wij droomden bleek een prematuur te zijn, vechtend voor haar leven en niet in staat zonder allerlei toestellen te overleven.

Na de eerste schok drongen nieuwe rampberichten onze wereld binnen: de traumatische geboorte had hersenletsels nagelaten. De toekomst bleek plots één groot vraagteken.

Van dromen was helemaal geen sprake meer. Ze is nu 10 jaar en heeft een zware handicap. Het werden 10 jaar van vechten tegen vooroordelen en frustraties. Vooral omdat we als ouders vaak het gevoel hadden dat we niet ernstig werden genomen. Je wordt geïnformeerd; de experts weten immers wat goed is voor je kind. Op een bepaald moment waren we echt de wanhoop nabij. Net toen hoorden we dat het PAB- experiment zou uitgebreid worden naar kinderen en we stelden ons kandidaat.

Wij waren bij de gelukkigen die in 1999 geselecteerd werden om deel te nemen aan het experiment rond het PAB.

Als wij daar nu op terugblikken is dit een scharniermoment geweest in ons denken over en omgaan met de handicap van Sofie.

Voor de inschaling van onze assistentiebehoefte hebben wij bij het dossier dat werd opgesteld door het multidisciplinair team, zelf een aantal documenten gevoegd.

Zo hebben we gedurende 1 maand elke vorm van assistentie die wij of anderen aan onze dochter gaven, keurig genoteerd. Wij vroegen ouders met een kind van dezelfde leeftijd om net hetzelfde te doen. Het verschil in uren was de extra assistentie die onze dochter nodig heeft als gevolg van haar handicap. Dit is ook de ondersteuning die we aan het VF gevraagd hebben.

Door telkens de activiteit van een niet-gehandicapt kind als referentie te nemen, gingen wij bewuster nadenken over onze toekomst met Sofie.

We kwamen tot de vaststelling dat we haar eigenlijk *een leven willen laten leiden in een "normale" omgeving waar ze zichzelf mag zijn, eigen keuzes en gevoelens mag uiten, waarbij ze zoveel mogelijk grenzen probeert te verleggen en daarbij de nodige ondersteuning krijgt.* Of eenvoudiger gezegd is dit samen met de mensen die haar graag zien, aan haar toekomst bouwen. En dit is toch wat elke ouder wil voor zijn kind?

Met een budget in handen konden we op zoek gaan naar assistenten. Het belangrijkste selectie-criterium was het contact met Sofie: het moest "klikken"

Uiteindelijk is een assistent iemand die in het verlengde van het gezin functioneert en als dusdanig veel met het kind optrekt. Sofie moest zich dus vooral goed voelen bij haar assistent.

De assistenten zorgen er in de eerste plaats voor dat de communicatie tussen Sofie en haar omgeving zo optimaal mogelijk verloopt en proberen indien nodig het ijs te breken of onnodige angst weg te nemen.

Ze nemen ook een stuk van de verzorging op zich zoals aan- en uitkleden, sondevoeding geven enz.

Dankzij het PAB kreeg Sofie de kans school te lopen in het gewoon onderwijs.

De assistenten begeleiden Sofie op school en geven de ondersteuning die de juf en haar klasgenoten nodig hebben om op een vlotte manier met haar te kunnen omgaan. Hun aanwezigheid zorgt voor rust en zelfzekerheid bij de omgeving. Zij zijn het ook die vragen van de kinderen rond handicap en beperkingen opvangen.

De draagkracht van de ouders wordt door de assistenten verlicht: zij gaan winkelen met Sofie, begeleiden haar naar verjaardagsfeestjes, gaan mee op familie-uitstap.

Het is evident dat de assistenten hierdoor een functie en een plaats krijgen in het gezin, maar wij zagen dit nooit als een inbreuk op onze privacy.

Vermits we vroeger zeer veel tijd stopten in alle extra zorg, hebben we nu het gevoel dat we eindelijk echt ouder kunnen zijn.

Vroeger werden we voortdurend met onze neus op haar beperkingen geduwd. Nu wordt ons vaak door de assistenten, gewezen op haar mogelijkheden en ontdekken we zelf bij onze dochter kwaliteiten die we nooit konden vermoeden. Dit betekent echter niet dat we geen oog meer zouden hebben voor alle zorgen en problemen.

Maar het doet wel deugd als ouder ook eens iets positiefs over je kind te mogen horen.

Samen met de assistenten proberen we een toekomst, hoe bescheiden ook, voor Sofie uit te tekenen.

In het begin van het schooljaar gaan we met het team samen zitten en formuleren we wat we dat jaar met Sofie willen bereiken en dit gaat verder dan enkel cognitieve doelstellingen. Dit jaar stelden we als prioriteit; zwemmen, elektronische rolwagens en op zoek gaan naar een aangepaste spraakcomputer.

Sofie wordt meer en meer in dat proces betrokken. Zo wilde ze vorig jaar zeker eens enkele vriendinnen komen laten logeren.

Wij beseffen zeer goed dat Sofie een kind is dat levenslang zal aangewezen zijn op ondersteuning.

Wanneer we haar in een gewone omgeving de kans willen geven zichzelf te zijn en haar plaats te verwerven hebben we daar ondersteuning voor nodig. Wij willen zelf invullen "met wie?" "hoe?" en "wat?". Wij willen minstens meebepalen, als gelijkwaardige partners, wat goed is voor Sofie.

Door het budget krijgt zij heel wat nieuwe kansen en blijven wij als ouders de belangrijkste beslissingsnemers in het opvoedingproces van onze dochter.

Voor een handicap kies je niet, dit overkomt je. Het is en blijft een nachtmerrie waaruit je alsnog hoopt te ontwaken.

Maar je kan wel proberen kiezen voor de manier waarop je met die handicap omgaat, hoe je dit een plaats geeft in je leven.

Mensen met een handicap vragen een gelijkwaardige behandeling, waarbij kunnen kiezen centraal staat. Hiervoor is echter financiering nodig want er moeten mensen kunnen betaald worden die de functioneringsbeperkingen opvangen. Het PAB geeft die financiële ruimte. En daardoor mogen we de draad terug opnemen van 10 jaar geleden bij de geboorte en dromen, plannen maken...

7. Losse vragen en opmerkingen

— Hoe wordt het budget dat je toegekend werd, ter beschikking gesteld?

Het Vlaams Fonds stort per kwartaal een voorschot. Op het einde van het kwartaal dien je elke uitgave te verantwoorden.

Jaarlijks wordt een eindafrekening opgemaakt en worden de niet-gedane en/of niet bewezen kosten door het Vlaams Fonds teruggevorderd.

— Wordt er ook gekeken naar percentage handicap?

De inschaling en het toekennen van het budget gebeurt niet alleen op basis van de beperking, maar ook de totale gezinssituatie en de draagkracht van de omgeving wordt bekeken. (cf. verschil met verhoogde kinderbijslag, waar strikte regels gevolgd worden).

— Is het nog de moeite om een aanvraag in te dienen, want nog veel aanvragen liggen te wachten?

We raden iedereen aan die denkt in aanmerking te komen voor een PAB, een dossier in te dienen ook al wordt het PAB voorlopig nog met mondjesmaat toegekend.

Elk dossier is een document en betekent een signaal naar de overheid om hen te overtuigen voldoende uitbreiding van de budgettaire middelen voor deze zorgvorm te voorzien.

— **Hoe weet je dat je in aanmerking komt?**

Iedereen met een handicap die ingeschreven is in het Vlaams Fonds komt in aanmerking.

— **Wordt het dossier jaarlijks opnieuw ingediend?**

Nee, maar bij manifeste toename van zorgbehoefte kan een herziening aangevraagd worden.

— **Over die wachtlijst: wie krijgt PAB en wie krijgt het niet?**

Dit is een politieke vraag rond budgetten. Tegen eind 2001 zullen driehonderd vijftig mensen een budget hebben. In 2002 zullen daar 400 mensen bijkomen (dit hangt af van de begroting).

Reeds 2000 mensen hebben al een aanvraag ingediend. Er is dus eigenlijk al een wachtlijst tot 2004.

— **Hoe kosten inbrengen ?**

Per kwartaal wordt een kostenstaat voorgelegd aan het Vlaams Fonds.

Een kostenstaat is een lijst met een chronologisch overzicht van alle PAB-betalingen in dat kwartaal.

Bij logopedie moet de ereloonnota samen met de weigering van verdere terugbetaling door het RIZIV, bij de kostenstaat gevoegd worden.

— **Worden de kosten vergoed wanneer de assistent je op vakantie begeleidt?**

Het veiligste is, de vraag vooraf aan de PAB-cel van het Vlaams Fonds te stellen.

Zoals in volgende concrete situatie: studiereis van 10 dagen naar het buitenland.

De school stelt dat ons kind pas kan deelnemen aan de studiereis wanneer de assistente haar begeleidt. Wat een zeer realistische voorwaarde is.

Antwoord PAB-cel: De reis- en overnachtingkosten kunnen als indirecte kosten ingebracht worden, de maand waarin de reis wordt gemaakt. Het loon voor de prestaties van de assistent wordt als directe kost ingebracht.



KLASPRAKTIJK



Sprekers:

Magda Seynaeve (leerkracht, 2^{de} leerjaar)

St.- Salvatorinstituut

Heidi Peys (leerkracht, 3^{de} leerjaar)

St.- Salvatorinstituut

Kathleen Mortier (Masters opleiding in Special Education en ervaring met inclusie in de Verenigde Staten)

Moderator:

Geert Van Hove, Rita Stevens

Voorstelling van Sofie en haar klas

Sofie is 10 jaar en zit momenteel samen met 19 andere kinderen bij juf Heidi in het derde leerjaar. Zij zit al drie jaar op deze school.

Sofie zelf is een heel actief en plichtsbewust meisje. Zij is verlegen, maar eens op haar gemak, in staat tot enige spookkuren!

Sofie praat via enkelvoudige vragen met ja-knikken of neen-schudden. Zij maakt ook gebruik van een communicatieboek met bliss-symbolen. Zij geniet er van om mensen in haar vizier te houden en af en toe aan te raken. Als mensen overdreven gesticuleren of spelen met hun stem, giert Sofie het uit.

Sofie verplaatst zich met een rolwagen. Sinds kort leert ze rijden met een elektrische rolwagen. Die houdt ze aan de gang met haar hoofd en voeten.

Haar spieren kunnen heel erg gespannen zijn en dan weer slap, waardoor het voor haar niet makkelijk is om haar bewegingen te controleren. Zo gaat ze haar handen vooral gebruiken om (grotere) dingen te grijpen of ergens tegen te slaan. Op deze manier kan zij werken met een praattoets (big mack) en een kijkkader, waar antwoorden met velcro kunnen tegengekleefd worden zodat Sofie kan kiezen en het zelf kan nemen.

Binnen de klas heeft Sofie een eigen leerlijn. De doelstellingen zijn opgesteld door de verschillende betrokkenen van het team vanuit hun invalshoek en met Sofie voor ogen. Dit gaat over haar ouders, de leerkracht, drie assistenten, de logopediste en de kinesitherapeute. Binnen de schoolse doelen is er gezocht naar aansluiting bij de leerstof en thema's van het derde leerjaar. In de klaspraktijk bewaakt de juf de continuïteit en graduele opbouw van wat aangeboden wordt naar Sofie toe. De assistenten denken mee om de participatie van Sofie binnen het klasgebeuren zo groot mogelijk te maken, dit niet enkel naar de inhoud toe, maar vooral naar interacties met leeftijdsgenoten. Zij zorgen meestal voor de praktische aanpassingen van het materiaal dat Sofie gebruikt in de klas. Daarnaast staan zij ook in voor de persoonlijke verzorging en voeding (sonde) op school.

De klemtonen voor Sofie binnen de klas liggen vooral op haar communicatie, individuele ont-plooiing en sociale contacten met leeftijdsgenoten. Niets moet, maar zowel Sofie als de mensen rond haar dienen zich goed te voelen en een positieve evolutie te zien en te ervaren.

Het prille begin... Hoe kwam Sofie hier drie jaar geleden op school?

De directrice kwam met het voorstel om Sofie op te nemen als leerling. De leerkrachten hadden hierbij heel wat vragen, maar besloten het wel als een uitdaging te zien. Het team heeft mogen beslissen. We zagen ook dat leerkrachten die bij de start terughoudend waren, nu van mening veranderd zijn. De leeftijd van de leerkrachten speelde hierbij geen rol. Wij gingen er vanuit dat je persoonlijke bevindingen niet steeds kunnen doorwegen, als je in team werkt. De directrice heeft daarin wel een belangrijke rol gespeeld. Bij aanvang heeft de directrice wel duidelijk gemaakt dat dit engagement voor minstens één schooljaar was. Wij zouden dan gaan evalueren of dit voor ons als school, voor de leerkracht en de andere kinderen haalbaar was. Wij zagen al snel dat de andere kinderen niet 'lijden' onder de aanwezigheid van Sofie, integendeel, hun sociale vaardigheden gaan er op vooruit. Het was wel duidelijk voor ons en voor de ouders dat het engagement aan beide kanten na één jaar kon worden stopgezet.

Hoe is het om Sofie als leerling in de klas te krijgen?

Juf Magda: Hoewel ik reeds heel wat informatie had gekregen van de meester van het eerste leerjaar, heb ik de nachten voor 1 september toch minder goed geslapen. Ik vroeg mij af hoe het zou zijn om Sofie in de klas te hebben. Wat mocht ik van haar verwachten? Hoe zou het zijn om samen te werken met de assistenten? Het schooljaar is echter goed verlopen. Het was



plezant om evolutie te zien en na een tijdje zelf te ondervinden dat ik Sofie dingen kon leren. Sofie van haar kant wou meer en meer meedoen met de andere kinderen. Het is heel positief als je als leerkracht beseft dat Sofie ook 'echt' deel uitmaakt van de groep.

Juf Heidi: Het is een echte verrijking om Sofie in de klas te hebben. Onze school is een school met heel veel migranten. Dit betekent dat we ondertussen wel gewend zijn om verregaand te differentiëren binnen de klas. De klas van Sofie werd bij het begin van het schooljaar grondig door mekaar gehaald, maar het kerngroepje van vrienden rond Sofie werd behouden. De klas draait eigenlijk gewoon door net zoals andere schooljaren. Ik heb geleerd om Sofie niet te onderschatten en haar alle kansen te geven net zoals de andere kinderen. Tijdens de leesles wordt Sofie bijvoorbeeld betrokken door te

luisteren naar het verhaal of mee te volgen in het boek. Tijdens dictee moet Sofie de beginletter van woorden bepalen, waar de andere kinderen ganze zinnen schrijven. Ik ben zelf erg verrast van de evolutie die Sofie maakt op leergebied en ook Sofie beseft dat ze vooruit gaat. Ik denk dat je heel vlug de neiging zou hebben om af te remmen, omdat het heel moeilijk is om de intelligentie van kinderen zoals Sofie in te schatten. Ik probeer door te gaan met Sofie, net zoals met de andere kinderen van de klas. Binnen de leerstof van het derde leerjaar zoek ik dan naar aanknopingspunten voor Sofie. Voor de rest doet Sofie gewoon dezelfde dingen als de andere kinderen: zij gaat mee op bosklassen, zij gaat mee zwemmen en krijgt eveneens huiswerk. Net zoals haar klasgenoten heeft zij ook haar beurt in de orde van de klas: zij helpt mee het bord afwassen en zorgt dat de vuilbak geleegd wordt.



Hoe zit het met reacties van andere kinderen?

Juf Magda: De kinderen deinsden er niet voor terug om eisen te stellen aan Sofie. Zo stonden zij er bijvoorbeeld op dat Sofie een toets met hen maakte, als dit zo gepland was. Zij vonden het niet rechtvaardig dat Sofie mocht kiezen of ze de toets maakte. De klasgenootjes leerden mij hoe ik kon omgaan met Sofie, zeker in communicatie. Zo ondervond ik ook dat ik mocht verwachtingen stellen naar Sofie. Het valt mij ook op dat kinderen, die niet in haar klas zitten, ook met haar begaan zijn.

Juf Heidi: Elke dag is er een ander kind partner van Sofie. Die zit dan aan de 'grote tafel' bij haar. Vooraf zijn er een aantal taken afgesproken die het kind mag/kan doen met Sofie. De kinderen mogen zelf beslissen of zij eens een

dagje met Sofie willen samen werken of niet. Niemand wordt daarin gedwongen. Je ziet die groep van kinderen die dat willen proberen groeien, naarmate ze meer vertrouwd raken met Sofie en haar beter verstaan. Het is voor de kinderen een ganse klus om erachter te komen hoe Sofie praat. Je kan enkel vragen stellen die ze kan beantwoorden met ja en nee. Dan moet je ook het nodige geduld hebben, Sofie denkt meestal even na vooraleer ze antwoordt. De kinderen weten dat als ze stilletjes tot 10 tellen, Sofie binnen die tijd het antwoord geeft. Toch hebben kinderen het hier minder moeilijk mee dan sommige volwassenen. Als zij Sofie kennen, herkennen ze al heel vlug signalen die zij geeft en kunnen ze op deze manier de leerkracht helpen.

Wat is de rol van de assistenten binnen het klasgebeuren?

Juf Magda: Sofie krijgt elke dag assistentie, behalve op woensdagvoormiddag om de 14 dagen. Wij zijn samen nagegaan wanneer de ondersteuning nodig is en hoe die dan het beste kan gebeuren. Waar heeft Sofie het meeste hulp nodig? Waar kan ik als leerkracht die het beste gebruiken? Hier worden de assistenten dan ingeschakeld en waar mogelijk ook andere kinderen. De ondersteuning gaat niet alleen naar de schoolse (vaak cognitieve) vaardigheden toe. De assistenten spelen een belangrijke rol in de interacties met andere kinderen en staan ook in voor de verzorging van Sofie. Communicatie en sociale vaardigheden zijn prioriteiten in het werken en leren van Sofie.

Juf Heidi: Alles verloopt met vallen en opstaan. Het is voor mij heel belangrijk dat ik er niet alleen voorsta, het is een team van mensen die met Sofie werken en samen de verantwoordelijkheid delen. Zeker in het begin van het schooljaar was ondersteuning binnen de klas noodzakelijk, niet alleen voor Sofie, maar ook voor mij en de andere kinderen. Ik heb zelf heel veel steun gehad aan de onderlinge openheid en het vele praten met de ouders van Sofie en de assistenten. De doelstellingen van Sofie zijn ook geformuleerd in samenspraak met alle betrokkenen. Een goede communicatie is volgens mij echt uiterst belangrijk. Het gaat over samenwerken. Ik moet als leerkracht ook voor andere kinderen differentiëren. Voor Sofie gaat dit gewoon nog een stapje verder. Alhoewel, als ik in september twee kinderen uit Oezbekistan in de klas kreeg die geen letter Nederlands praat-

ten, slikte ik ook even en ging dan verder. De hulp van de assistenten en van de medeleerlingen is op dat moment niet alleen belangrijk naar Sofie toe, maar ook naar de andere kinderen. Zij werken vaak met een groepje kinderen, waar Sofie deel van uitmaakt. De ondersteuning werkt in functie van het klasgebeuren, zij kunnen mijn rol als leerkracht niet gaan bepalen of overnemen.

Juf Magda: Het is belangrijk om de assistenten niet als pottenkijkers te zien. Men moet samenwerken, het is niet de bedoeling dat we elkaar inspecteren. Het helpt ook dat wij gewend zijn om nogal wat mensen over de vloer te krijgen: een taakleerkracht, zorgverbreding en een leerkracht voor anderstalige nieuwkomers. Wij proberen als school hoe dan ook de kinderen zoveel mogelijk binnen de klasgroep op te vangen en te ondersteunen.

Zijn er reacties gekomen van andere ouders?

De directie heeft bij het begin van het project de ouders ingelicht. Elk kind is 'anders' en dat 'anders zijn' kan op heel veel manieren begrepen worden: huidskleur, godsdienst, handicap, taal,... Sommige ouders waren wel bang: wat betekende dit voor hun kind? Zij zouden hier toch geen nadeel van ondervinden? Er zou toch niet teveel aandacht naar Sofie gaan? Eén mama gaf ook aan dat zij liever niet wilde dat haar dochter naast Sofie zat. Dit werd steeds gerespecteerd en tegelijk stond zeker in het eerste leerjaar de meester ook steeds open om te praten. Elk jaar kunnen de ouders een kijkje komen nemen in de klas om te zien wat er

gebeurt binnen de klas en hoe het gaat met hun dochter of zoon. Op die momenten zien de ouders ook hoe Sofie meedraait in de klas en kunnen zij steeds vragen stellen. Er zijn zeker geen negatieve reacties gekomen.

Hoe zit het met de toetsen en rapporten voor Sofie?

Voor Sofie werken we met individuele doelstellingen. Voor sommige andere kinderen is dit ook gebruikelijk binnen de klas. Het is veel zinvoller om een kind te toetsen om wat het reeds kan en waar het de voorbije periode aan gewerkt heeft. Als je op voorhand weet dat het kind dit niet kan, wat is dan het nut van die proef? Wat houdt het kind en jij als leerkracht daar aan over? Sofie haar toetsen en haar rapport handelen over dezelfde onderwerpen dan die van de andere kinderen, maar zijn aangepast aan haar mogelijkheden en doelen. Dit betekent dat Sofie bijvoorbeeld naar de euro toe het geld kan herkennen. Voor de andere kinderen gaat dit verder naar het hanteren van de munten en briefjes. Sofie gaat werken met het begrip van 1 meter, de andere kinderen moeten veel verder gaan in het toepassen en inzichtelijk begrijpen ervan. Bij differentiatie is het de bedoeling dat niet elk kind dezelfde eindmeet dient te halen.

Het is ook zo dat de ouders van Sofie weten dat Sofie geen getuigschrift zal halen van het lager onderwijs. Dit is ook niet de bedoeling, Sofie mag groeien op haar eigen ritme, rekening houdend met haar mogelijkheden en beperkingen, binnen de omgeving van deze school en klas. Zo is dat ook naar de doorlichting en inspectie toe vertaald.

Deze concrete situatie van Sofie en haar klas vormde de aanleiding om te praten over het concept van inclusie en inclusief onderwijs.

Inclusief Onderwijs hangt af van een aantal factoren. Het is positief en noodzakelijk dat een beweging zoals 'Ouders voor Inclusie' vorm krijgt om op beleidsniveau en aan de basis invloed uit te oefenen. Alle ouders zouden de mogelijkheid moeten krijgen om voor hun kind het geschikte onderwijs te kiezen. Toch is het ook belangrijk om rekening te houden met het standpunt van de leerkracht. Het is heel essentieel om een leerkracht te vinden die zich opent voor een kind dat op het eerste zicht 'anders' is. Een leerkracht is eigenlijk ook zelf op elk moment een beetje 'leerling van het leven'.

Klassen met voldoende financiële middelen voor ondersteuning en een goed uitgewerkt beleid inzake inclusie, zijn niet altijd een garantie tot slagen. De leerkracht kon zich niet openstellen voor het kind. De ingesteldheid van de leerkracht is uiterst belangrijk en verdient de hoogste waardering. Een leerkracht die leerling is van het leven, is bereid mee te stappen in iets wat hij/zij niet verwacht had te moeten doen en waar hij/zij ook bang van is. Die leerkracht zit er niet mee, in dit proces af en toe eens onderuit te gaan en terug op te staan. Het voornaamste is wat de leerkracht eruit kan leren voor zichzelf, voor die leerling en de andere kinderen in de klas.



Juf Magda en juf Heidi zijn voorbeelden van mensen die 'leerling van het leven' zijn. Ze zijn niet opgeleid om kinderen uit andere culturen les te geven. Met een totaal andere achtergrond en heel uiteenlopende problematieken slagen zij er toch in leerkracht te zijn. Al doende hebben zij geleerd om Sofie en andere kinderen als volwaardig lid in hun klas op te nemen. Kinderen nemen actief deel aan de activiteiten en worden aanzet tot leren.

Inclusief onderwijs vergt een aantal andere uitgangspunten. Leerkrachten die in een project van inclusief onderwijs meestappen, maken vaak een draai van 180 graden of een 'klik' op het vlak van volgende elementen:

- ◆ Van individueel werken naar intensief werken met een **team** waarin de ouders een cruciale rol spelen.
- ◆ Van alle leerlingen moeten hetzelfde, op dezelfde manier en hetzelfde moment leren naar leerlingen kunnen **op hetzelfde moment verschillende dingen op een verschillende manier leren**.
- ◆ Van een bottom-up-aanpak, waarbij de voornaamste doelstelling is het kind naar een volgende niveau in zijn ontwikkelingsschema te brengen tegenover een **top-down-aanpak** waarbij de voornaamste doelstelling een zo volledig mogelijke participatie in de 'gewone' samenleving is. In beide gevallen leert het kind, maar het uitgangspunt is verschillend.
- ◆ Van een stoornis, waarbij uitgaande van testen bepaald wordt welke tekorten moeten bijgewerkt worden, naar **mogelijkheden** waarbij uitgaande van dingen die ouders en kinderen belangrijk vinden en motiveren, wordt bepaald waar men aan werkt.
- ◆ Van een accent dat vooral gelegd wordt op leerdoelen naar een accent op **communicatieve en sociale doelen**. Het ontwikkelen van vriendschappen en een sociaal netwerk kunnen voor het kind en de ouders een even belangrijk doel in het leven zijn als het werken aan cognitieve doelen.
- ◆ Van de idee dat je maar aan iets kan deelnemen als je het volledig en zelfstandig kan, naar de idee dat je kan en mag deelnemen aan een activiteit die je maar gedeeltelijk kan. Elke activiteit kan op velerlei manieren worden aangepast. Wanneer het volledig participeren een doel op zich wordt, ontwikkelt de leerkracht (en eventueel de assistent) de reflex om een evenwicht te zoeken in wat het kind binnen een activiteit het best kan leren en hoe we de elementen die nog te moeilijk zijn, kunnen aanpassen. **Gedeeltelijke participatie** is ook volwaardige participatie.

Dit zijn dingen die niet evident zijn en kansen moeten krijgen om te groeien. Het is heel belangrijk dat we elkaar daar ook ruimte en tijd voor geven en zoveel mogelijk trachten te halen uit positieve en constructieve verhalen van kinderen, ouders en leerkrachten.



Team

Op hetzelfde moment verschillende dingen
op een verschillende manier leren

Top-down-aanpak

Mogelijkheden

Communicatieve en sociale doelen

Gedeeltelijke participatie

HOE VIND IK EEN GESCHIKTE SCHOOL VOOR MIJN KIND



Sprekers:
Ann Lambrechts
Els De Smedt

Moderator:
Inge Van de Putte

Deze anekdote maakt duidelijk waar inclusie omdraait...

“Een vriendin van me heeft een zoontje met groeistoornissen; hij is een dwergje. Hij gaat naar de gewone kleuterklas. Vooraf werden met de meester een aantal praktische afspraken gemaakt, o.a. over de kapstokjes. Zijn mama vroeg een aparte kapstok voor haar zoon, op aangepaste hoogte. Waarop de meester meteen alle kapstokjes lager heeft gehangen, op een hoogte waar iedereen er bij kon.”

Els

De zoektocht van de ouders van Lucas

Lucas

Lucas is 3 jaar geworden in september. Hij heeft een motorische handicap, spastische quadriplegie heet het in vaktermen. Dit betekent dat hij motorisch vrij zwak is: hij kan zitten met steun, hij heeft meestal een aangepaste stoel nodig. Hij stapt niet, dus is hij voor zijn mobiliteit aangewezen op hulp. Mentaal evolueert hij goed, wel wat trager, maar hij maakt elke dag vooruitgang. Taal is zijn sterke punt, zowel passief (hij begrijpt alles voor zijn leeftijd) als actief. Hij kan heel goed uitdrukken wat hij wil en vertelt honderduit over wat hem bezighoudt.

Sinds hij 6 maanden oud is, krijgt Lucas meerdere malen per week therapie. Hierbij gaat de meeste aandacht uit naar de ontwikkeling van de grofmotorische functies. Tot zijn 3 jaar ging Lucas naar een -gemengde- kinderkribbe, waar hij ook kine-, ergo- en logopedie kreeg. Die kribbe was een heel goede voorbereiding op de kleuterklas. Sinds twee weken gaat Lucas nu naar school: een vrije basisschool in Bottelare (Merelbeke), met in totaal ongeveer 280 leerlingen.

Motivatie: waarom kiezen voor gewoon onderwijs?

Toen Lucas ongeveer 2 jaar was, bezochten we een type-4 BO-school. We hadden ons voorgenomen om zeker ook hier eens ons licht op te steken alvorens de keuze te maken. Tot onze verbazing viel het daar best mee: de kinderen leken zeer gelukkig, de speelplaats was een

echte "autoscooter" waar rolwagens achter elkaar aanreden, de juffen waren zeker vriendelijk en de klasjes klein. Bovendien hoef je daar niet met hand en tand uit te leggen wat de handicap van je kind nu precies inhoudt, en je moet ook niet zelf zorgen voor extra ondersteuning.

Waarom dan toch geen BO?

Geen keuze

Heel vaak merk ik bij anderen dat zij met veel ijver en veel energie op zoek gaan naar de juiste school voor hun (niet-gehandicapte) kind. Kleine school of grote school? Klassiek onderwijs of een methodeschool? Freinet of Steiner? Buurt of stad? Het is evident, en niet meer dan normaal dat hier ernstig over wordt nagedacht.

Wanneer je kind 'voorbested' is voor het type-4-onderwijs, dan heb je de keuze uit 2 scholen, binnen een straal van 50km. Je hebt dus eigenlijk geen keuze. Het enige criterium dat dan nog een rol speelt, is handicap. Terwijl ik óók een school wil kiezen en mij wil laten leiden door de visie die uitgedragen wordt, een visie die moet overeenstemmen met onze gezinscultuur, ons mens- en maatschappijbeeld.

Segregatie

Een doorsnee school is een afspiegeling van onze maatschappij. Het is een 'mini-samenleving'. Een school voor buitengewoon onderwijs is dat – volgens mij – niet. Kinderen opvoeden betekent hen begeleiden tot zelfstandigheid. Dit geldt zeker voor onze zoon. Het is mijn streven dat hij ooit, als volwassene, zal terechtkomen in de (gemengde!) samenleving en dus vind ik het evi-

dent dat hij die samenleving al van in de kleuterklas leert kennen. Een betuttelende omgeving is misschien leuk voor even, maar daar leer je geen weerbaarheid. En dat is iets wat voor ieder mens onontbeerlijk is. Bovendien heeft Lucas het recht om deel te nemen aan alle schoolse activiteiten, maar dan op zijn manier. En dat is veel beter dan helemaal niet deelnemen.

Mag ik iets meer verwachten?

Mij wordt soms verweten dat ik te veel eis van mijn kind, dat ik hem meer zou moeten aanvaarden 'zoals hij is'. "Heb minder aandacht voor zijn beperkingen?" Maar, zijn scholen voor buitengewoon onderwijs niet juist gebaseerd op de beperkingen van de kinderen? De verschillende types zijn ingedeeld volgens handicap ... Een kind kan pas evolueren wanneer je er bepaalde verwachtingen tegenover stelt. Want dat is juist het bewijs dat je gelooft in zijn kunnen. Dit is de plicht van elke ouder, en het recht van elk kind, met of zonder handicap.

Inschrijving en geen opname

Bij ons bezoek aan de BO-school raakten we onmiddellijk verzeild in de 'residentiële wereld van de gehandicaptenzorg'. Onze zoon zou niet worden 'ingeschreven' zoals in elke gewone school, maar er werd gesproken over 'opname'. "Moeten onze kinderen dan hier blijven overnachten?" vroeg één van de bezorgde moeders. Mijn zoon wordt niet 'opgenomen': als het gaat over zijn opvoeding, wil ik zélf de eindverantwoordelijkheid dragen, maar ik vrees dat dit niet altijd mogelijk is binnen het buitengewoon onderwijs.

De Stap

We kenden een aantal verhalen van geslaagde projecten 'inclusie'. Via contact met deze ouders en met de vakgroep orthopedagogiek van de Universiteit Gent hebben we beslist om ook de stap te zetten. We hebben onszelf wel beloofd dat we voortdurend zouden evalueren en vooral zouden kijken naar hoe het Lucas zou vergaan. De keuze voor het gewoon onderwijs is echter geen verwerping van het buitengewoon onderwijs; we houden goed in het achterhoofd dat deze mogelijkheid er nog altijd is.

Onze bedoeling met ons kind is dezelfde als voor ieder ander kind dat op 3 jaar naar school gaat: vaardigheden aanleren, grenzen leren kennen, vriendjes maken.

De voorbereiding

4 scholen

Ons eerste kind en een gemeente waar we nog maar 2 jaar woonden. We waren helemaal niet bekend met het aanbod van de scholen. Er is veel keuze in Merelbeke. Dus ik begon mijn 'informatieronde' zoals ik zou doen moest Lucas geen handicap hebben. Via folders, het internet en ervaringen van anderen selecteerde ik vier scholen die in aanmerking kwamen. De dichtstbijzijnde school; een kleine afdeling van de gemeenteschool; een vrije school waarover ik had gehoord dat ze ervaring had met geïntegreerd onderwijs; en een vrije school in Bottelare die, naar ik had horen vertellen, als school heel wat te bieden heeft.

Eerste telefonisch contact (mei 2001)

Het eerste contact met de scholen verliep via de telefoon. Ik belde naar de directie, vertelde hen

over mijn zoon die in september naar school zou gaan. Ik lichtte hen meteen in over zijn handicap en dat we een school zochten die bereid was om mee te werken. Ik vertelde ook dat het niet onze bedoeling om iemand te 'bekeren', en dat ik me er van bewust was dat wat we vroegen geen evidente vraag was. Elk telefoontje werd afgesloten, met een afspraak. Wij zouden kennismaken met de school en ondertussen wat over Lucas vertellen. (We hadden ons voorgenomen om heel open te zijn over zijn handicap.) Op voorhand hadden we onszelf beloofd er geen kruistocht van te maken: ik zou niemand overtuigen, ik ging op zoek naar bereidwillige mensen, die eerst en vooral onze opvattingen over inclusie deelden. Pas dan werd er verder 'onderhandeld'.

Bezoeken

School 1

De directrice vertelde over een gesprek dat ze had met een vriendin. "Lucas zou in het BO toch meer kansen krijgen.' Toch wou ze het proberen, als de juf het zag zitten. "Het is tenslotte de juf die het moet doen."

School 2

"Al was het maar uit onze christelijke overtuiging," zei de directeur aan de telefoon. Toch viel dit bezoek niet echt mee. De sfeer in de school en het aanbod lag ons niet echt. We hadden zelf al beslist dat dit niet de gepaste school zou zijn voor ons kind. Een maand later ontvingen we een brief van de directeur dat de school het niet zag zitten, omwille van hun infrastructuur die toch niet aangepast was. Wat dat betreft, zaten we dus duidelijk op dezelfde golflengte.

School 3

Hier ontmoetten we een heel enthousiaste directeur, met een open visie over inclusie. Hij toonde enorm veel interesse voor Lucas, stelde veel praktische vragen en zocht met ons mee naar oplossingen. Hun besluit was dat ze het als school zeker wilden proberen, als wij als ouders bereid waren om regelmatig te overleggen daar waar nodig.

Het contact met de juffen viel ook goed mee, maar we werden wat afgeschrikt door de grootte van de school. Daarom stelden we voor om eens langs te komen met Lucas, in de klas.

School 4

In deze school hadden we enkel contact met de juf van de klas. Zij was onmiddellijk bereid om mee te werken. De kleinschaligheid van de school was voor ons een groot pluspunt: het was een kleine, gezellige, overzichtelijke school waar iedereen Lucas direct zou kennen en omgekeerd. De juf besliste hier echter alleen over, de directeur stond wel achter de idee, maar alle afspraken e.d. waren voor de juf.

Onze keuze

School 3 en school 4 werden door ons weerhouden. School 3 omwille van het enthousiasme van de directie, en van de ondersteuning en de continuïteit waar we bijgevolg van verzekerd waren. School 4 omwille van de kleinschaligheid, waar je gemakkelijker iemand leert kennen.

We bezochten beide klassen en stelden Lucas voor aan beide juffen. We gingen naar de open-deurdagen van beide scholen.

Uiteindelijk (eind augustus) ging onze voorkeur toch uit naar de continuïteit en de ondersteu-

ning van de directie, en kozen we school 3. Dat is het OLVR Visitatie in Bottelare. Deze school lag ons ook het meest wat hun "schools aanbod" betreft. Ze gaf ons het beste gevoel dat Lucas daar goed omringd zou worden.

Praktische afspraken

Om tot een zo goed mogelijk resultaat te komen, is het belangrijk dat er reeds van in het begin duidelijke afspraken gemaakt worden tussen alle verschillende betrokkenen:

- ◆ Lucas zou starten op 1 oktober 2001, omwille van een behandeling die nog doorliep tijdens september. Dit leek ons goed meegenomen: zo konden de juf en de andere kinderen al goed ingeburgerd zijn.
- ◆ Ik besprak de therapie die Lucas zou krijgen en hoe we die konden inpassen in de uurrooster. Iedereen was hier heel bereidwillig en flexibel rond.
- ◆ Samen met de directeur werd de weekplanning bekeken en werd er aangeduid waar moeilijke momenten op te vullen zijn (een kinderverzorgster in de klas, tijdens de gym, GON-begeleiding, privé-therapie op een druk moment in de klas, opvang over de middag). Ik maakte hiervan een schema voor de juf.
- ◆ We gingen, samen met de GON-begeleidster en de kinesiste, op zoek naar een aangepaste stoel voor Lucas in de klas. Hoofdbedoeling hiervan was dat Lucas veilig en comfortabel kon zitten tussen de andere kinderen.
- ◆ Er kwam ook een bijeenkomst met alle kleuterjuffen, Lucas en wij. Er werd heel open verteld over Lucas, zijn handicap en zijn evo-

lutie, de therapie die hij volgt, de prognoses, ... We maakten eveneens onze verwachtingen duidelijk: waarom we voor het gewoon onderwijs kiezen, maar geen speciale behandeling wensen, dat we willen dat Lucas zoveel mogelijk dingen kan samendoen met de andere kinderen (participatie) en dat we openheid vragen. Ook met hen werden een aantal praktische zaken overlopen (de speeltijd, mobiliteit, nood aan aangepast materiaal, ...).

Samengevat

Geleidelijke voorbereiding

We zijn met onze zoektocht een viertal maanden bezig geweest. We hebben verschillende contacten gelegd, we trokken verschillende keren met Lucas zelf naar de scholen. De vragen en bedenkingen komen niet ineens, maar groeien met de tijd. Iedereen moet die tijd krijgen om te wennen en om zich voldoende te informeren. Zo kwam het dat de eerste schooldag voor Lucas niet vreemd aandeed; we hebben er samen naartoe geleefd.

Informatie

Er is geen tekort aan enthousiaste mensen. De meeste zijn niet bang om extra werk op zich te nemen. Maar wat die mensen vooral afremt, is onwetendheid en angst. "Kan ik niets verkeerd doen? Doe ik het wel goed? Ontbreekt dit kind niets?" Inclusief onderwijs kan enkel slagen mits voldoende informatie en ondersteuning voor de leerkracht en de school. Informatie houdt ook in: openheid en eerlijkheid over de handicap van je kind en duidelijk maken wat je verwacht van de school.

Engagement = betrokkenheid

We zijn ons er terdege van bewust dat de school, en in de eerste plaats de juf een zeker engagement aangaan. Engagement betekent betrokkenheid. De juf maakt nu deel uit van de groep mensen die zich extra inspinnen voor Lucas.

Dit is niet evident

We communiceren dit van in het begin. Daartegenover stellen we dat als er problemen of vragen zijn, we dit moeten bespreken en dat we ZELF ook zullen meezoeken naar oplossingen. De directeur stelde dit als enige voorwaarde. Hiervoor kunnen we een beroep doen op het netwerk 'Ouders voor Inclusie', en de ervaringsdeskundigen waarmee zij zich omringen.

Evalueren

We moeten er voortdurend over waken dat Lucas zich goed voelt, dat hij kan participeren aan de activiteiten -maar dan op zijn manier- en dat hij

evolueert. De keuze voor het gewoon onderwijs is een keuze waar in de eerste plaats onze zoon beter van moet worden, en niet wijzelf. Op voorhand is afgesproken dat we continu zullen overleggen en bijsturen waar nodig. Informeel overleg gebeurt bijna dagelijks.

Tot slot

De eerste 2 weken zijn heel vlot verlopen. Lucas is nu al verliefd op zijn juf. Iedere morgen vertrekt hij met veel plezier en op woensdagmiddag vraagt hij om naar school te gaan. Ook voor de juf is het een meevaller. Voor de grootouderdag in november denkt ze nu al hoe ze hem kan betrekken bij het geheel.

We lopen op wolkjes en dan neem ik het er graag bij dat Lucas op de avond van zijn eerste schooldag heel formeel tegen mij zei: "Mama, jij bent nu de juf. Goedemorgen juf!"



De zoektocht van de ouders van Jaak

Jaak is negen jaar. Hij gaat naar de gemeenteschool van Londerzeel en is daar zeer tevreden. Maar vooraleer Jaak daar naar school kon gaan, moest er eerst een hele tocht afgelegd worden.

Jaak

“Kort na de geboorte werd duidelijk dat onze zoon Jaak geen rompcontrole had. Voor mobiliteit, eten, verzorging en communicatie werd hij afhankelijk van derden. Toch toont hij een grote interesse in zijn omgeving, en is hij nieuwsgierig naar wat rond hem gebeurt. Daarbij zijn wij, zijn ouders, van groot belang: wij zijn tot nu toe de enigen die Jaak goed begrijpen. Zo kunnen wij een soort ‘tussenpersoon’ zijn tussen hem en zijn omgeving.

Om het voor Jaak eenvoudiger te maken om contacten te leggen, hebben we samen met een logopediste naar een oplossing gezocht. Die oplossing kwam er onder de vorm van een ja- en een nee-knop op zijn rolstoel. Daarnaast maakt hij nu ook gebruik van een communicatiemap met symbolen.

Apart

Jaak heeft niet altijd in het gewoon onderwijs gezeten. Van zijn 2,5 jaar tot zijn zevende ging hij naar een therapeutisch kinderdagverblijf in St.-Niklaas. Al bij al was Jaak daar vrij gelukkig, maar we hadden het moeilijk met het lessen-aanbod dat hij daar kreeg. Het verschilde teveel met wat de rest van de klasgroep deed. Er werd bijna voortdurend individueel met hem gewerkt.

Zo kon Jaak natuurlijk niet in een groep terecht komen, of deelnemen aan het klasgebeuren.

Focussen op beperkingen

Toen Jaak 5 jaar was, begonnen we uit te kijken naar een andere school. De eerste keer werden we daar bruusk geweigerd, onder meer op basis van een heel negatief gekleurd verslag vanuit het therapeutisch kinderdagverblijf: er werd enkel aandacht geschonken aan wat Jaak niet kon. Later hebben we die school nogmaals gecontacteerd, en toen leek de inschrijving wel te lukken, maar uiteindelijk kregen we van de directie opnieuw te horen dat het niet zou doorgaan.

Blijven zoeken

In de 2 jaren die daarop volgden, ging Jaak verder naar het therapeutisch kinderdagverblijf, en bleven wij verder uitkijken naar een andere school.

Toen Jaak 7 jaar was, kon hij naar een type-2 BO-school, met het busje. Positief daaraan was dat hij thuis opgehaald en gebracht werd. Het nadeel was dat de afstand naar de school groot was, en dat er vroeg en ver moest gereden worden.

In april 2000 zijn we dan naar een school voor type-4 gestapt, een school voor kinderen met een motorische handicap. Jaak kon er gaan logeren, maar dit stond wel los van zijn inschrijving. Binnen die school zijn er namelijk veel weigeringen, en daarom laten ze de kinderen eerst een week op ‘stage’ komen. Binnen die week konden we Jaak al zien opleuren, maar jammer genoeg kregen we daar opnieuw te horen dat de school het niet zag zitten om met Jaak aan de slag te gaan. “Het zou nadelig zijn voor zijn ontwikkeling.”



Eindelijk!

De zoektocht ging verder, en uiteindelijk werd de gemeenteschool van Londerzeel (waar wij wonen) bereid gevonden om mee te werken. Ik trok er naar toe, en mocht er mijn verhaal doen, samen met een persoonlijke assistente die werkte binnen inclusief onderwijs.

Door duidelijk te maken waar het om gaat bij inclusief onderwijs, konden we afspreken wat er van de school en de andere betrokkenen verwacht wordt.

De belangrijkste aandachtspunten:

- ◆ Het is voldoende dat Jaak op school een positieve evolutie doormaakt. Het is niet noodzakelijk om alle eindtermen te halen.
- ◆ Prioritaire (maar geen exclusieve) aandacht voor het sociaal en emotioneel welbevinden en participatie met de andere kinderen. De hoofdbedoeling is dat Jaak er bij hoort.
- ◆ In het begin van het schooljaar is het voor iedereen zoeken hoe Jaak zijn plaats kan krijgen binnen het geheel. Daarom werd er van start gegaan met een observatiefase, om de individuele doelstellingen voor Jaak te kunnen opstellen. Deze individuele doelstellingen moesten wel gesitueerd liggen binnen

dezelfde thema's als die waar de rest van de klas aan werkt.

- ◆ De juf blijft 'baas' in haar klas, zij is de eindverantwoordelijke. De assistenten zijn er ter ondersteuning van Jaak en van de juf. Maar, er wordt nauw samengewerkt, en alle verantwoordelijkheid wordt gedeeld.
- ◆ Bij die samenwerking is het van groot belang dat er open en eerlijk kan gecommuniceerd worden. Daarom wordt er geregeld overlegd met de juf en met de assistenten.

Assistenten

Tijdens de zomervakantie werden verder voorbereidingen getroffen.. We hebben 3 assistenten aangenomen en een aanvraag voor PAB ondersteuning ingediend. Ondertussen is het voor het PAB nog wachten op een antwoord.

De assistenten staan in voor heel praktische zaken: verzorgen en eten geven. Ze maken ook, in samenspraak met de juf, de les toegankelijker voor Jaak, zodat hij vlotter kan aansluiten. Ze vormen voor de omgeving een spreekbuis en een buffer voor Jaak. En ze zijn er niet alleen voor Jaak zelf, maar ook als steun voor de leerkracht.

De assistenten reageren ook op vragen en reacties van kinderen. Het is belangrijk dat de handicap kan gekaderd worden, dat uitgelegd wordt waarom sommige dingen anders zijn. Tegelijkertijd wordt de aandacht gevestigd op en waardering gevraagd voor diversiteit: we zijn allemaal anders, we hebben allemaal dingen die we goed kunnen en andere die we minder goed kunnen.

Op 1 september konden we van start gaan en kon Jaak zijn eerste stappen zetten in de gewone school. Hij zit in een klasje met 16 leerlingen. Van de andere ouders kregen we al heel veel positieve reacties. Jaak zelf is heel tevreden in zijn nieuwe school. De kinderen geven alvast het goede voorbeeld wat samenwerken betreft: er is een beurtrol opgesteld wie zijn rolstoel voortduwt op de speelplaats.

Vragen en opmerkingen tijdens de workshop

“Bij inclusief onderwijs moet je realistisch zijn, maar aan de andere kant ook durven de lat hoog leggen.”

Het is frustrerend als er niet positief naar je kind gekeken wordt. Het is belangrijk dat het hele team positief naar je kind kijkt, dat iedereen gelooft in de mogelijkheden. Dat is iets wat soms gemist wordt in het buitengewoon onderwijs.

“Een school vinden voor je kind is een eerste stap, maar stel dat het na een periode toch niet lukt. Is het dan wel goed voor je kind opnieuw te moeten veranderen van school?”

Continuïteit is zeker belangrijk. Maar ondersteuning is dat evenzeer. Je moet verbeteren en

constructief samenwerken, maar je moet die samenwerking ook kunnen stop zetten als er in die school geen verbetering meer in het vooruitzicht ligt.

“Veel hangt af van: op het juiste moment de meest geschikte personen tegen te komen.”

Goede ondersteuning hangt inderdaad voor een groot deel af van de goodwill van de leerkrachten. Daarnaast kan die ondersteuning ook komen van de vakgroep van de universiteit, mensen die al enige ervaring hebben opgedaan binnen inclusief onderwijs, vrijwilligers uit je kennissenkring, stagiaires van hogescholen,... Mensen zijn vaak heel creatief in het zoeken naar oplossingen. Het is belangrijk dat mensen geloven in deze manier van werken.

“Hoe zet je het traject verder, eenmaal je kinderen naar het secundair onderwijs gaan?”

Dit is een terechte bezorgdheid: vanaf dan zijn er veel meer mensen waarmee afspraken gemaakt moeten worden. De situatie wordt complexer: verschillende leerkrachten, veel meer verplaatsingen van lokaal naar lokaal, verschillende vakken.

Maar er zijn nu al een aantal ouders die een kind hebben in het secundair onderwijs. Zij kunnen hun ervaringen met ons delen en adviezen en tips geven hoe wij het in de toekomst kunnen aanpakken.

Anderzijds moeten die zorgen ook eens aan de kant kunnen geschoven worden, om er te blijven over waken dat de situatie NU zo goed mogelijk verloopt.



HET GEBRUIK VAN HULPMIDDELEN IN DE KLAS



Sprekers:

Mevr. Joëlle Verbeeck
(joelle.verbeeck@pandora.be)

Moderator:

Mevr. Annemie Van Roy

In deze workshop werd vooral veel praktische informatie gegeven over hulpmiddelen en didactisch materiaal die vooral gebruikt worden in de klas.

Er werd benadrukt dat een hulpmiddel ook kan gebruikt worden om tijd uit te sparen, zodat er eens tijd over is voor iets leuks, voor sociale contacten.

Communicatiehulpmiddelen

- ◆ **'The Big Mac'**
Dit is een grote toets waarop een eenvoudige korte boodschap kan ingesproken worden. Door op de toets te drukken wordt de boodschap weergegeven. Ook de klasgenoten kunnen hier iets op inspreken, vb. een kort gedichtje, een 'dank u wel', enz.
- ◆ Er bestaat ook iets gelijkaardigs "4talk4", maar dan met 4 toetsen. Onder elke toets kan je dan nog eens 4 boodschappen zetten. Je kan dit oneindig gebruiken. Er zijn verschillende niveaus: vb. niveau 1 zijn de kleuren (je ziet die visueel en wanneer je op de knop drukt, hoor je ook welk kleur het is), niveau 2 kunnen klanken (aa, oo, uu, oe) zijn, niveau 3 bevestigingen (ja, nee, soms, weet ik niet)...
Op die manier kan het kind ook meewerken aan klassikale oefeningen. De juf kan het niveau telkens aanpassen. Dit is heel eenvoudige apparatuur, die heel gemakkelijk en snel te programmeren en te hanteren is.
- ◆ **Mind express**
Het scherm wordt verdeeld in vakjes, waarbij u zelf kan kiezen wat je erin steekt; BLISS-symbolen, PCS of beta-symbolen of gewone tekeningen al dan niet gecombineerd met spraak of geluiden. Kinderen die een communicatiesysteem nodig hebben, beschikken op deze manier over een didactisch hulpmiddel. Hierin kunnen taal- en rekenoefeningen gemaakt worden die de participatie in de klas bevorderen.

Hulpmiddelen ter vervanging van het schrijven

- ◆ In **Word** kan er gewerkt worden met invul-oefeningen. Voor kinderen die met een computer schrijven, is deze activiteit zeer complex; ze moeten kijken naar hun invulblaadje, naar hun scherm en naar het toetsenbord. Dit is niet zo evident. In Word kan je werken met sjablonen, waar er invulvakjes staan binnen de tekst (zo staat alles op het scherm en vergemakkelijkt dit de concentratie).
- ◆ **Woordpredictie**
Wanneer er een letter wordt ingetypt, verschijnen er onmiddellijk een aantal woorden die beginnen met deze letter (deze woorden worden niet alfabetisch, maar wel naar frequentie van gebruik gerangschikt). Dit is voornamelijk een hulpmiddel wat betreft de snelheid. Er is tevens bewezen dat wanneer het kind voldoende het woord ziet, het ook zelf zal kunnen reproduceren of typen. Men hoeft zich geen zorgen te maken dat het kind moeite zou hebben met het correct schrijven van de woorden.
'Woordpredictie' kan ook gebruikt worden met een klavier op het scherm. Het voordeel is dan dat alles geconcentreerd staat, alles staat op 1 scherm, Dit kan bijvoorbeeld heel interessant zijn voor kinderen met een spierziekte, waardoor ze hun hand niet elke keer moeten verplaatsen van de ene naar de andere kant. Maar voor sommige kinderen kan dit dan weer té druk overkomen.
Let wel!: dit is een programma dat je boven een ander programma plaatst, maar vele (educatieve) programma's laten dit gebruik niet meer toe.

◆ **Flexiboard**

Veel leesmethoden worden ondersteund door tekeningen, die niet op een gewoon klavier aangebracht kunnen worden. Dat kan wel op een Flexiboard. Dit is een groter bord, onderverdeeld in vakjes. Een aanslag op een vakje stuurt tekst en/of tekening naar het scherm, dit eventueel gecombineerd met spraak en/of geluiden.

In een verder stadium kunnen enkel de gekende letters (zonder ondersteunende tekeningen) gecombineerd worden met de letters ondersteund door tekeningen. Ook lettercombinaties kan men hierop zetten, zoals 'sch', 'oe', e.d.

Dit bord is heel vlot in het gebruik. Er kunnen een 100-tal verschillende platen tegelijk geladen worden. Een voordeel van het werken met een Flexiboard is, dat het toetsenbord geblokkeerd kan worden. Het kind kan zo niet aan anderen programma's, wanneer het bvb. onwillekeurige bewegingen maakt.

◆ **Inclusive writer**

Dit zouden we 'schrijven met symbolen' kunnen noemen. Wanneer een woord wordt ingetypt, zal hier een ondersteunende teke-

ning bij verschijnen. Dit programma wordt ook gebruikt in het gewoon onderwijs. Het kind krijgt een beloning wanneer het een woord juist schrijft. Dit is een heel ruim programma. Het nadeel is wel dat je het zelf moet invullen (het programma bestaat oorspronkelijk in het Engels) en dat dit veel tijd vraagt.

Er is ook een website waar leerkrachten oefeningen op zetten (ook vanuit Engeland).

◆ **Woordlab- en lezer** (een product uit Leuven, vanuit Low Vision Centrum):

Dit is voornamelijk bedoeld voor kinderen met concentratieproblemen. Alles wat je intikt, wordt ook uitgesproken (via synthetische spraak / computerspraak), je kan het ook zelf inspreken (digitale spraak). Het nadeel is hier wel dat er ook extra

werk zal zijn voor de ouders om alles erin te steken. Oefeningen die reeds door ouders gemaakt zijn worden meegeleverd met het programma. Ook voor het lezen kan dit programma een hulpmiddel zijn. Ook hier is het interessant voor kinderen met concentratie- en gezichtsproblemen. Er kan bijvoorbeeld enkel 1 zin, vergroot, op het scherm worden



geplaatst. Ook het woord dat wordt gelezen, kan in een andere kleur (aandachtstrekkingen) worden geplaatst.

Enkele bedenkingen en vragen

◆ Deze hulpmiddelen zijn wel interessant, maar toch zeer duur?

Joëlle en Annemie leggen uit dat dit voor kinderen die niet kunnen spreken en ondersteuning nodig hebben, terugbetaald wordt. Terugbetaling kan, indien het niet via het Vlaams Fonds mogelijk is, eventueel ook via het Ministerie van Onderwijs (er is hier een specifieke werkgroep voor).

Men kan dit via de school aanvragen, want deze programma's zijn ook een hulpmiddel in de klas. Het hulpmiddel is dan, in principe, eigendom van de school.

◆ Het is ook niet altijd handig om een computer overal mee te sleuren.

Een draagbare computer is heel gevoelig indien deze is gemonteerd op de rolwagen.

Er bestaan wel andere toestellen die gemakkelijk kunnen worden gemonteerd op de rolwagen, en die een touch screen hebben. Voor sommige kinderen en jongeren is dit het enig hanteerbaar hulpmiddel.

◆ Om te werken met deze hulpmiddelen is het wel noodzakelijk dat u kan werken met bestanden (Windows kennen!), dat u tekeningen kan scannen en geluiden kan opnemen. Vooral het **voorbereidend werk vraagt veel tijd**. De droom bestaat dat er een website komt zodat verschillende oefeningen kunnen worden uitgewisseld.

Voor verdere info:

SKIL nv
www.skil-nv.com — sales@skil-nv.com
Mariasteen vzw
mariasteen@mariasteen.be

Na de pauze wordt de workshop een tweede keer gegeven, maar voor een kleiner publiek.

Nog enkele vragen uit de 2^{de} workshop:

◆ Moet er om toelating gevraagd worden om kinderboekjes te scannen?

Sommige uitgevers doen hier vaak moeilijk over. Wachten op toelating kost veel tijd. Men stelt voor om de boekjes aan te kopen en ze zelf in te scannen. Je mag deze verhalen die u op de computer hebt geplaatst niet verkopen.

◆ Kunnen ouders rond het gebruik van hulpmiddelen cursussen volgen?

Naargelang de vraag, worden er door SKIL zelf cursussen georganiseerd voor mensen die het materiaal daar gekocht hebben. De cursus is praktisch en gericht naar concrete toepassingen, specifiek naar het kind toe.

Indien u hier wat meer over wilt weten, kan u even surfen naar bovenvermelde website of schrijven naar eerder genoemde e-mailadressen.



ACTIVITEITEN VOOR DE KLEINE MENSJES

Nadat ze vorig jaar de smaak te pakken kregen, stond een legertje vrijwilligers opnieuw klaar om samen met de kinderen een leuke, creatieve en sportieve namiddag te beleven.

Al van bij het binnenkomen was het lachen geblazen... de kinderen werden vrolijk ontvangen door twee clowns met héééééél lange benen!

Binnen de kortste tijd werden rustige vergaderzaaltjes omgetoverd tot een kleurrijke teken- en schilderhoek, een sprankelend muziekatelier en een circus vol acrobaten en jongleurs.

Ook de kleine mensjes die houden van nat worden, mochten zich naar hartelust uitleven in het zwembad.

Tijdens de pauze kon iedereen even uitblazen bij een drankje en een koekje.

Op het einde van de namiddag, waren de mama's, de papa's en de vrijwilligers moe en voldaan... maar de enthousiaste kleine mensjes dachten er anders over!

Evie, Katrijn & Cynthia



ENKELE REACTIES VAN DE OUDERS



“Heel interessant en vooral heel interactief, zodat deze namiddag ook als heel concreet ervaren is”

“Inclusie heeft niet alleen met onderwijs te maken...

Misschien kan dit in de toekomst ook breder gekaderd worden?”

“Ik zou het boeiend vinden om met de andere kinderen/jongeren ook eens stil te staan bij dit onderwerp”

“De kinderopvang was prima, wat ons de mogelijkheid bood samen volop het inhoudelijk programma te kunnen volgen”

“Er was té weinig tijd... we hebben elkaar zoveel te vertellen, zoveel door te geven!”

“We moeten blijvend evalueren en ook aandacht hebben voor wat niet gelukt is”

“De workshops mogen gerust wat langer duren, zodat er nog meer “onbekende” verhalen naar boven kunnen komen.”

“We moeten nog meer kenbaarheid geven aan de mogelijkheid (het recht) om te kiezen voor inclusief onderwijs. Heel wat mensen kennen die mogelijkheid nog niet en krijgen een “oplossing” opgedrongen waar ze niet gelukkig mee zijn.”



Kostprijs: 4 euro

NAWOORD

En we gaan er mee door!
Ouders blijven ons stimuleren om gelijkaardige ontmoetingen te organiseren.

Een volgend initiatief zal doorgaan in Antwerpen op 24 maart 2002 en opnieuw zijn ook de kinderen van harte welkom.

Het programma wordt samengesteld aan de hand van uw suggesties en opmerkingen.

Zo zullen een aantal workshops worden uitgewerkt rond inclusie en vrije tijd, secundair onderwijs, getuigenissen van ouders met een kindje in de kleuterklas, spelregels in het onderwijs,...

En je kan voor vragen, bedenkingen en suggesties nog altijd terecht bij:

- ◆ Hilde Herssens
A.Verhaegenstraat 42, 9000 Gent
Tel. 09/330 05 62
jan.coppejans@pandora.be
- ◆ Rita Stevens
Eekbulk 28, 9840 De Pinte
Tel. 09/220 52 59
Rita.stevens@club.worldonline.be





